

STUDII
TEOLOGICE

REVISTA FACULTĂȚILOR DE TEOLOGIE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

Revistă fondată în anul 1929 de către
Prof. dr. Teodor M. Popescu

SERIA A III-A, ANUL XII, NR. 1, IANUARIE-MARTIE, 2016
BUCUREȘTI

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Președinte: Preafericitul Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membri de onoare: Acad. Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU (SIBIU); Acad. prof. dr. Emilian POPESCU (BUCUREȘTI); IPS dr. Hilarion ALFEYEV (MOSCOVA); Pr. prof. dr. John BEHR (CRESTWOOD NY); Pr. prof. dr. John MCGUCKIN (NEW YORK); Pr. prof. dr. Eugen J. PENTIUC (BROOKLINE MA); Prof. dr. Tudor TEOTEOI (BUCUREȘTI).

Membri: Pr. prof. dr. Ștefan BUCHIU, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București; Pr. prof. dr. Ion VICOVAN, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași; Pr. prof. dr. Aurel PAVEL, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu; Pr. prof. dr. Vasile STANCIU, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca; Pr. prof. dr. Ioan TULCAN, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion Felea” din Arad.

Redactori corespondenți: Lect. dr. Vasile Adrian CARABĂ, București; Pr. prof. dr. Ion VICOVAN, Iași; Prof. dr. Paul BRUSANOWSKI, Sibiu; Pr. asist. drd. Cristian-Sebastian SONEA, Cluj-Napoca; Lect. dr. Caius CUȚARU, Arad; Pr. lect. dr. Ionuț HOLUBEANU, Constanța; Pr. lect. dr. Radu TASCOVICI, Pitești; Pr. conf. dr. Ștefan FLOREA, Târgoviște; Pr. lect. dr. Jan NICOLAE, Alba Iulia; Pr. lect. dr. Viorel POPA, Oradea; Pr. prof. dr. Ionel ENE, Galați; Pr. lect. dr. Teofil STAN, Baia-Mare; Dr. Mihai GRIGORE, Mainz; Marius PORTARU, Roma; Dr. Marian SIMION, Boston.

Redactor șef: Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA

Redactori: Prof. dr. Adrian MARINESCU (coordonator), Lect. dr. Ionuț-Alexandru Tudorie (secretar de redacție), Lect. dr. Alexandru MIHĂILĂ (tehnoredactare), Asist. dr. Sebastian NAZĂRU

Corectură: Lect. dr. Constantin GEORGESCU (filolog)

Traducere în lb. engleză: Asist. drd. Maria BĂNCILĂ (filolog)

Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Tipografia Cărților Bisericești

Director: Pr. Mihai HAU, consilier patriarhal

Coperta și viziunea grafică a revistei: Doina DUMITRESCU

Redacția: Str. Sfânta Ecaterina, Nr. 2-4, cod 040155, București, sect. 4, România
Tel. (+40) 722 620 172; (+40) 21 335 61 17; Fax: (+40) 21 335 07 75;

Adresă poștală: Editurile Patriarhiei Române, Secretariat (Redacția „Studii Teologice”), str. Intrarea Miron Cristea nr. 6, sect. 4, București, România – 040162
e-mail: studiiteologice@yahoo.com; web: www.studiiteologice.ro

Materialele trimise Redacției nu se înapoiază.

Redacția își rezervă dreptul de a opera modificări atât asupra formei, cât și a conținutului materialelor trimise spre publicare și roagă să fie respectate recomandările postate electronic la adresa web: www.studiiteologice.ro – rubrica „Condiții de publicare”.

Revista respectă normele ISO 9001:2000 & 19011:2002 privind managementul calității și aplică sistemul de recenzare peer-review.

CUPRINS

Prolog 5

Studii

Pr. Vasile Doru FER

Considerații biblice și patristice asupra inspirației Sfintei Scripturi 15

Pr. Viorel-Cristian POPA

Aspectul universal al alegerii lui Israel ca popor al lui Iahve 29

Radu CARP

Cât de diferite sunt modelele naționale privind studiul religiei în Europa? Cadrul normativ, perspectiva comparată și jurisprudența curții constituționale 45

Daniel LEMENI

Între deșert și agora. Sf. Antonie cel Mare și remodelarea filozofiei antice grecești 73

Pr. Nichifor TĂNASE

Estetica apofatismului. Hristofaniile și strălucirea enipostatică a Luminii dumnezeiești în fețele luminoase ale asceților 93

Arhim. Policarp CHIȚULESCU

Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Sfântului Sinod (I) 133

Oana-Mădălina POPESCU

„Poruncile sfințelor soboare le primim ca și pe dumnezeieștile Scripturi și canoanele lor le păzim ca și Pravila”. Hrisovul lui Mihai Racoviță, domnul Țării Românești, din ianuarie 1742 147

Misiune și pastorație

Protos. Hrisostom CIUCIU

Sfântul Ioan Gură de Aur, dascălul pocăinței (I) 175

Din Sfinții Părinți

SF. GRIGORIE CEL MARE

Omiliile a XXI-a și a XXIX-a ale Sf. Grigorie cel Mare la Evanghelia după Marcu

(introd., trad. și note de Mihai GRIGORAȘ)	241
Dialog teologic	
Pr. Nicolae Răzvan STAN	
<i>Human Rights between Secularism and Religion: An Eastern Orthodox Christian Theology and Spirituality Approach</i>	261
Recenzii	
Nicu DUMITRAȘCU (ed.), <i>Christian Family and Contemporary Society</i> , T&T Clark, London – New-York, 2015, 304pp. (Ovidiu SFERLEA)	283
Claudia RAPP, <i>Brother-Making in Late Antiquity and Byzantium. Monks, Laymen, and Christian Ritual</i> , Oxford University Press, Oxford, 2016, 349pp. (Daniel LEMENTI)	286
Mircea-Gheorghe ABRUDAN, <i>Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații confesionale</i> , Ed. Andreiana / Presa Universitară Clujeană, Sibiu / Cluj-Napoca, 2015, 934pp. (Nicolae BOCȘAN)	290

Arhim. Policarp CHIȚULESCU

Biblioteca Sfântului Sinod – București

CATALOGUL MANUSCRISELOR ROMÂNEȘTI DIN BIBLIOTECA SFÂNTULUI SINOD (I)

Keywords: *Library of the Holy Synod, manuscripts, copyists, Mount Athos, Philokalia, Philokalic texts.*

Abstract

The Library of the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, the most important library of the Romanian Patriarchate, holds important collections of rare books and manuscripts. The Library's collections were founded by the Patriarch Justinian Marina († 1977), with the support of the first director of the Library, the renowned philologist and reverend Dumitru Fecioru. Books and manuscripts have been gathered over the time from various libraries of theological schools, through acquisitions or donations from important bishops and professors of Theology. Today, the manuscript collection of this Library comprises over 600 codices. The efforts of Revd. Dumitru Fecioru focused not only on acquisitions but also on the scholarly description of this collection. Thus, between 1959 and 1965 he published the descriptions of 164 Romanian manuscripts. Since Revd. Dumitru Fecioru managed to catalog only a part of the Romanian manuscripts, we are trying to resume his project, which started almost 60 years ago. Our investigation revealed new facts about some prolific copyists, some unknown Romanian monks on Mount Athos and some women transcribers, a rare situation in the manuscript tradition.

Fondul de manuscrise al Bibliotecii Sfântului Sinod numără peste 600 de volume, fiecare constituind un unicat. Vechimea, grafia, podoabele, variantele de traducere, însemnările și informațiile pe care le poartă fiecare manuscris sunt tot atâtea criterii care îl singularizează. Din cercetarea lor ne dăm seama că în ele pulsează inima și condeiul celui care a scris în miez de noapte sau în fapt de zi. Fiecare manuscris are personalitate, în timp ce o tipăritură a intrat deja în rutina mecanicului impersonal. Din acest motiv, îi dăm crezare eruditului preot Dumitru Fecioru care spunea: „diferența dintre un manuscris și o carte tipărită este ca aceea dintre un tablou și o fotografie”¹.

Inițiativa de a strânge laolaltă, într-un spațiu special amenajat, valorile documentare îi aparține prin excelență Patriarhului Justinian Marina (†1977). Prin inspirația care îl caracteriza, Patriarhul Justinian a dat uitatului palat sinodal de la Mănăstirea Antim, o triplă utilitate: *biblioteca, arhivă și muzeu*. În 1959 se întocmeau deja planurile de renovare a palatului și se făceau prime-

¹ Pr. Dumitru FECIORU, „Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei”, în: *Studii Teologice*, 11 (1959) 5-6, p. 345.

le schițe ale elegantului mobilier care avea să adăpostească atâtea comori ale spiritului românesc. Am găsit în arhiva Bibliotecii numeroase note scrise chiar de mâna Patriarhului Justinian, care se interesa direct de bunul-mers al lucrărilor de amenajare a bibliotecii. Strângerea fondurilor nu a fost deloc arbitrară sau fortuită. Misiunea de a coagula în biblioteca de la Antim fondurile risipite și uitate i-a revenit unui preot învățat, clasicist de renume, Dumitru Fecioru, care a devenit și primul director al Bibliotecii. Împreună cu o comisie de achiziții, coordonată de mitropolitul Tit Simedrea, alt mare dascăl întru cele ale cărții vechi, ajutat de profesorii Dan Simonescu și Alexandru Elian, părintele Fecioru a adunat, prin achiziție sau donație, zeci de mii de volume, carte veche manuscrisă și tipărită, dar și alte multe valori: *hrisoave*, *fotografii*, *monede* și *hărți vechi*. Eforturile părintelui Dumitru Fecioru s-au îndreptat nu doar spre bogate și susținute achiziții, ci și spre valorificarea științifică a colecțiilor. Între anii 1959 și 1965, părintele Fecioru a publicat în paginile revistei *Studii Teologice* rezultatele cercetărilor întreprinse asupra unui număr de 164 de manuscrise românești². Multe dintre descrierile sale privesc volumele ieșite din mâna ucenicilor Sfântului stareț Paisie de la Neamț, copişti și traducători care au lucrat în școlile de la mănăstirile Cernica și Căldărușani. Din nefericire, informațiile relative la traducerile patristice românești, la activitatea literară de anvergură desfășurată la finele veacului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea au rămas ascunse între filele periodicelor și ale numeroaselor manuscrise care nu au fost încă descrise. Din acest motiv, ne propunem ca, în viitorul apropiat, să publicăm într-un prim volum, cu ilustrații, cercetarea părintelui Dumitru Fecioru asupra manuscriselor românești din Biblioteca Sfântului Sinod, iar într-un volum ulterior, rezultatele investigațiilor noastre.

Așa cum firul vieții omului este presărat cu multă incertitudine și brăzdat adesea de nestatornicie, la fel și volumele Bibliotecii sinodale au peregrinat dintr-un loc în altul, de la un posesor la altul. Astfel, cea mai mare parte a manuscriselor românești din Biblioteca Sfântului Sinod provin de la Mănăstirea Căldărușani, de la Seminariile Central și Nifon (desființate în 1948, cu fondurile concentrate la Internatul Teologic de la Radu Vodă până în 1959, apoi aduse la Biblioteca din palatul de la Antim); alte volume au făcut parte din bibliotecile Seminariilor Teologice de la Ismail (Galați), Huși și Buzău (desființate în 1893, cu fondurile concentrate la Suceava și Cernăuți, iar în martie 1944 evacuate la București; din 1948 au fost declarate ca *fond secret*). Nu putem omite faptul că multe dintre aceste manuscrise au aparținut unor personalități bisericești, în cea mai mare parte ierarhi: Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna, mitropolitii Calinic Miclescu și Conon Arămescu-Donici, ambii cunos-

² Descrierile manuscriselor existente la acea dată în Biblioteca Sfântului Sinod au apărut succesiv în revista *Studii Teologice* începând cu anul 1959 și până în momentul în care părintele Dumitru Fecioru a fost numit consilier patriarhal la Sectorul *Relații externe* al Patriarhiei Române (1965).

cuți bibliofili, mitropolitul primat și, ulterior, Patriarhul Elie Miron Cristea, Melchisedec Ștefănescu, episcopul Romanului, arhierilor bibliofili Narcis Crețulescu (†1913), istoric, al cărui ex-libris îl întâlnim adesea pe volume, și Sofronie Vulpescu Craioveanul (†1923), care și-a donat bogata bibliotecă Seminarului Nifon din București. Un lot valoros de manuscrise a fost cumpărat în anul 1961, odată cu întreaga bibliotecă, de la moștenitorii preotului dr. Gh. Ciuhandu, un autentic slujitor al Ortodoxiei în Transilvania, cu profunde preocupări asupra trecutului nostru literar din zona Bihorului. Dintre aceste manuscrise, o importanță majoră o au micile culegeri de predici funebre scrise în Transilvania la finele sec. al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea.

Câteva vechi monumente ale scrisului monastic filocalic provin din biblioteca ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor. Acesta a strâns o seamă de manuscrise de la chiliile românești din Sfântul Munte atunci când se afla în perioada căutărilor de început ale vieții duhovnicești. O parte din eleganta și deosebit de bine înzestrata bibliotecă a Părintelui Daniel Sandu Tudor a intrat în patrimoniul Bibliotecii sinodale în 1966, după moartea posesorului ei în temnița de la Aiud (17 nov. 1962). Pe unele volume de la acesta întâlnim însemnarea „găsit la perchezitia lui Sandu Tudor”. Este semnificativ și faptul că Părintele Daniel, „animatorul mișcării Rugul Aprins de la mănăstirea Antim”, cum îl numea Părintele Dumitru Stăniloae, a scris el însuși versuri, acatiste, rugăciuni, meditații. În 1968, aceste manuscrise au fost aduse de la Securitate și predate Bibliotecii sinodale de către Părintele Petroniu Tănase. Astăzi, eseurile și alte scrieri ale Părintelui Daniel sunt în curs de publicare, într-un proiect derulat în cadrul Bibliotecii Sfântului Sinod.

După plecarea părintelui Dumitru Fecioru la un alt sector de activitate (1965), în colecțiile Bibliotecii sinodale au intrat multe manuscrise românești pe care ne propunem să le descriem, pentru a întregi lucrarea începută de el în urmă cu aproape 60 de ani. Reluarea catalogării manuscriselor din Biblioteca sinodală a oferit date noi despre unii prolifici copişti, printre care „Ioachim, ieromonahul ot Bărbătești”, de la Mănăstirea Bistrița (jud. Vâlcea)³, dar și despre unii viețuitori români la Muntele Athos. În Biblioteca sinodală au mai fost descoperite și câteva manuscrise copiate de personaje feminine, situație, după cum se știe, deosebit de rară. Atât copistele, cât și posesoarele volumelor respective – schimonahiile Nazaria și Olembiada – au fost ucenicele directe ale cuviosului Iosif de la Văratec. Nu este întâmplător că pe un volum care a aparținut acestor schimonahii – astăzi aflat la Biblioteca Academiei Române – a semnat Sf. Calinic de la Cernica, în anul 1805. Curentul isihast inițiat de marii duhovnici Vasile de la Poiana Mărului și Paisie de la Neamț a avut numeroși reprezentanți în Valahia, în zona Buzăului (Poiana Mărului, Dălhăuți), dar și în mănăstirile din jurul

³ Gabriel ȘTREMPEL, *Copişti de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1959, p. XL.

Bucureștilor: *Căldărușani, Cernica, Țigănești și Ghighiu*. Unele dintre aceste miscelane filocalice au circulat și pe la Muntele Athos.

Alături de vechile manuscrise românești pe care ne-am propus să le descriem, stau și roadele muncii mai multor cunoscuți profesori și teologi români. Astfel, lucrări editate sau inedite, încredințate spre păstrare Bibliotecii Sfântului Sinod, îi au ca autori pe: Pr. V. Gheorghiu, Pr. Niculae M. Popescu, Teodor M. Popescu, Vasile Loichiță, Pr. Mihail Bulacu, Pr. Mircea Chialda, Pr. Ioan G. Coman, Pr. Constantin Galeriu, Pr. Sebastian Chilea, Pr. Cicerone Iordăchescu, Iorgu D. Ivan, Pr. Ene Braniște, Pr. Ilarion Felea, arhim. Benedict Ghiuș ș.a.

În descrierea manuscriselor am adoptat metoda Bibliotecii Academiei Române⁴, pe care a utilizat-o și părintele Dumitru Fecioru. Informațiile despre manuscris cuprind: a) *titlul* (acolo unde el a fost stabilit de noi, apare între paranteze drepte), b) *cota actuală din Biblioteca sinodală și numărul de inventar cu anul intrării în colecții*, c) *secolul sau anul copierii manuscrisului*, d) *paginația*, e) *dimensiunea filelor în centimetri*, f) *culoarea cernelei*, g) *suportul pe care este scris textul*, h) *detalii despre copertă*. Conținutul este redat pe capitole, toate titlurile fiind semnalate. Capitolele principale sunt prezentate cu incipit-ul fiecăruia, iar acolo unde am întâlnit texte mai importante, pentru ajutorul specialiștilor, am transcris și finalul capitolului. Cuvintele prescurtate au fost întregite cu litere încadrate între croșete. Sunt menționate și ornamentele care împodobesc filele, inclusiv detalii despre grafie. La final, sunt transcrise însemnările, unul dintre cele mai importante aspecte ale catalogării noastre. Parantezele rotunde din cuprinsul descrierilor conțin completări lămuritoare pe care noi le-am considerat necesare. Textul manuscrisului este redat cu litere italice.

Această lucrare se dorește a fi un pios gest de recunoștință adus în special Patriarhului Justinian Marina, cel care a organizat cea mai importantă bibliotecă a Patriarhiei Române, dar și cărturarilor din mănăstiri și biserici, și tuturor osteitorilor Bibliotecii Sfântului Sinod.

[Miscelaneu]

Ms. II 9, nr. inv. D. 56511/1966, sec. XVIII, [1] +123ff., 20,2 x 15,5 cm. Numerotație originală cu litere chirilice scrise cu cerneală neagră, în stânga sus. Scris pe hârtie cu cerneală de culoare roșie și neagră, cu 16 rânduri pe pagină; f. 69 are nr. 68; din acest motiv, am indicat conținutul conform numerotării corectate.

Se observă corecturi, completări ale copistului, notate pe marginea filei (de exemplu: ff. 33^v, 36, 51), ștersături în text (ff. 70^v, 78) ori cuvinte tăiate. Copistul pare a fi o persoană mai în vârstă, scrisul este oarecum nesigur, tremurat. Miniaturi: frontispiciu (f. 104), ornamente de final de text la ff. 104, 118. Coper-

⁴ G. ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Academiei Române*, vol. I-IV, Ed. Academiei Române, București, 1978-1992.

tele au tăblii din lemn și sunt îmbrăcate în piele maro-deschis (gălbuie), cu patru nervuri pe cotor, cu un medalion imprimat la rece, în centrul copertei I, dar și cu linii stilizate așezate în chenare pe copertele I și a IV-a. Se păstrează încuietoriile metalice. Pe coperte se aflau mai multe însemnări, acum șterse, însă pe coperta a IV-a se deslușește, scris cu cifre de o șchioapă, anul 1787. Manuscrisul a circulat în mănăstirile Văratice și Agapia, fiind apoi inclus în biblioteca ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor, care a primit volumul la Muntele Athos; în acest loc fusese adus de monahii români care strânseseră ajutoare din țară, la începutul sec. al XX-lea, după cum mărturisește chiar Ieroschim. Daniil într-un alt manuscris.

Conținut

ff. 1-48: *Ale lui Isihie preotul către Teodul cuvinte folositoare de suflet pentru trezvire și fapta bună prin capete, Începătura duminicării sufletului. Adevărate învățături care să grăesc împotriva cuvântătoare și rugătoare. Cap. 1*

Incipit: «Trezvirea iaste merșeșugirea duhovnicească carea dacă înțelegirile cele pătimașe și de cuvinte...»

La f. 1^v – următorul „capăt” are din nou nr. „1”.

ff. 48^v-102: *A acestuiași. A dooa sută <de capete>*

ff. 102-104: *Cuvânt de pre urmă prin capete*

ff. 104^v-118: *Ale cuviosului părintelui nostru avva Talasie Livianul și Africanul pentru dragoste și înfrânare și cea după minte petrecere, către Pavel preotul, capete ce aduc slove pe margene, aceasta duhovnicescului frate și iubit Pavel, Talasie, cel ce adică cu arătarea iaste pusnec, iar cu adevărul, neșugător al mării deșarte. Suta întâi*

ff. 118^v-123^v: *A Sfântului Simion Tesaloniceanul cum că toți creștinii, preoții, monașii și mirenii datori sînt a să ruga în numele lui Ii<su> H<risto> după putere den totdeauna, măcar la vreme orânduită. Cap. 197*

Incipit: «De această numire că o rugăciune totdeauna tot pravoslavnicul să o zică...»

Sf.: «Și dator iaste tot creștinul într-aceste vremi a să ruga. Dumnezeuului nostru slavă. În veci. Amin».

Însemnări:

– foaia de gardă^r, cu creion roșu: «N° 40 Teodul Varzare, 1940; S<fânta> M<ănăstire>) Agapia»;

– foaia de gardă^v: «schimonahia Oli<m>biada»;

– ff. 6^v-11: «Această sfântă carte este dreptu a me, s<c>h<i>m<ona>h<ia> Olembiada, starița S<fintei> M<ănăstiri> Varaticul, care am fost și înainte de maica starița me Nazaria s<c>h<i>m<ona>h<i>a, iar cine a citi să să roage pentru noi, Olimbiada s<c>h<i>m<ona>h<i>a, de al doile stariță S<fintei> M<ănăstiri> Varaticul la 1823, mai 2».

[Miscelaneu filocalic]

Ms. II 163, nr. inv. D. 56516/1966, hârtie, sec. XIX, 240ff. + 3 albe, 16,5 x 23 cm. Manuscrisul este alcătuit din mai multe tipuri de hârtie, de diferite grosimi; el are două numerotări: una pe file, în dreapta sus, făcută de copist cu cerneală neagră, și o alta, datorată lui Sandu Tudor, care numerotează paginile, cu cerneală verde, la mijlocul părții inferioare a acestora. Scrisul este realizat cu litere chirilice, cu cerneală roșie și neagră; toate titlurile, inițialele și incipit-urile sunt notate cu roșu. Uneori scrisul este mai mare, alteori mai mărunț (comp. f. 24 cu f. 191). În partea superioară a foii (de exemplu, f. 18), în dreptul numerelor de filă, este notat cu roșu supratitul *Al Sfântului Grigorie Sinaitul Cap. 1. Partea întâi*. Titlul care se reia pe partea superioară a filelor, cu roșu, este: *Capete pentru rugăciune ale Sfântului Nil Sinaitul*, alteori *ale Fericitului Nil Sinaitul* sau *ale Sf. Nil Sinaitul și Postnicul* (f. 115). Uneori, elemente decorative vegetale încheie un capitol (f. 182). Se observă unele sublinieri cu cerneală verde (ff. 106, 207^v etc.). Pe ultimele opt file cerneala a avut mult oxid, care a decolorat foaia. Adaosurile (cuvintele omise) sunt notate pe marginea filei (e.g.: ff. 2^v, 82).

Volumul are cotorul cu patru nervuri, iar copertele sunt alcătuite din tăblii de lemn, îmbrăcate în piele brună; în centrul acestora sunt imprimare la rece medalioane cu motive vegetale stilizate, la fel și la cele patru colțuri. Se păstrează și resturi de închizători metalice. Filigranele au ca marcă literele *MC*, *VC* cu o coroană stilizată deasupra, un patruped (urs sau pisică) cu coada despăcată în trei.

Manuscrisul nu a mai fost publicat și este important pentru că indică sursele de inspirație și preocupările fondatorului mișcării isihaste „Rugul Aprins”, precum și proveniența autohtonă a surselor documentare. Probabil a aparținut unei mănăstiri de monahii, apoi a făcut parte din biblioteca ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor.

Manuscrisul a intrat în Biblioteca Sfântului Sinod în anul 1966, odată cu biblioteca lui Sandu Tudor, care murise cu patru ani în urmă la Aiud.

Conținut

f. 1: *Cuvânt înainte* <al Sf. Grigorie Sinaitul> (conform f. 1^v) *sau înainte călătorie celor ce vor vrea să cetească această carte și să nu greșască înțelegerea ce iaste într-însa*

ff. 17-18: *Spunere pre scurt a lui Grigorie Sinaitul pentru tăcere în 15 Capete pentru chipurile rugăciunii. Cap. 1*

ff. 18-19^v: *Pentru cum să cade a face rugăciunea. Cap. 2*

ff. 19^v-20^v: *Pentru suflare. Cap. 3*

ff. 20^v-21^v: *Pentru cum să cade a cânta. Cap. 4*

ff. 21-22^v: *Pentru multe feliuri celor ce cântă. Cap. 5*

f. 22^v: *Zicere împotriva cătră ațeștia. Cap. 6*

f. 22^v: *Dezlegarea cuvântului*

f. 23^v: *Cap. 7*

Incipit: «Și cei ce cântă puțin, cu măsură bună cetesc»

f. 24: *Cap. 8*

Incipit: «Iară cei ce nu cântă nimic...»

f. 25: *Cap. 9*

Incipit: «Să zic și eu, ca cel ce am înțeles»

f. 26: *Pentru înșălăcione. Cap. 10*

f. 28: *P<en>t<ru> cetire. Cap. 11*

f. 29: *Cap. 12*

Incipit: «Ia aminte și așazământul în toate...»

f. 30: *Cap. 12*

Incipit: «Și aceasta deprinzându-o zic...»

f. 30^v: *Cap. 14*

Incipit: «Și să cade a așeza aici și ostenelele...»

f. 32: *Cap. 15*

Incipit: «Nu iaste cu puțință cumva a deprinde singur de sine meșteșugirea faptelor celor bune»

f. 33^v: *Iar <a> acestuia vedere adevărată p<en>t<ru> pt. tăcere și p<en>t<ru> rugăciune încă și p<en>t<ru> semnele darurilor și ale înșălăciunelor [căldurii – cuvânt introdus ulterior] și ce iaste osebirea căldurilor și a lucrării și cum că fără îndreptătoriu lesne întră înșelăciunea Capete 14, Cap. 1*

Incipit: «Să cădea noao după cum zice...»

f. 35: *Cap. 2*

Incipit: «Mai întâi dară a zice»

f. 36^r: *P<en>t<ru> cum să cade a afla lucrarea. Cap. 3*

Incipit: «În doao chipuri să află lucrarea...»

f. 37: *Cap. 4*

Incipit: «Și sînt semnele începutului acest feliu»

f. 38: *Cap. 5*

Incipit: «Să cade a ști...»

f. 39: *Cap. 6*

Incipit: «Trebuiește a ști...»

f. 39^v: *Cap. 7*

Incipit: «Iar tremurarea are osebire»

f. 40: *Pentru lucrare. Cap. 8*

Incipit: «Îndoită lucrare știm a fi...»

f. 40^v: *Cap. 9*

Incipit: «Lucrarea bunului dar...»

f. 41: *Pentru înșălăciune cap. 1*

Incipit: «Lucrarea înșălăciunii iaste...»

f. 42: *Cap. 11*

Incipit: «Să cade a ști...»

f.42^v: *Cap. 12*

Incipit: «În doao feluri să face războiul»

- f. 44: *Pentru căldura darului Cap. 13*
 Incipit: «Căldura darului iaste focul...»
- f. 46^v: *Cap. 14*
 Incipit: «Acestea s-au zis după cât au fost...»
- f. 47: *Iar al acestuia, Grigorie Sinaitul, pentru tăcere cum să cade a șe-dea într-însa: Partea 3; Cap. 1*
 Incipit: «Uneori pre scaun...»
- f. 47^v: *Pentru cum să cade a zice rugăciunea. Cap. 2*
 Incipit: «Au zis părinții»
- f. 48^v: *Pentru cum să cade a ținea mîntea. Cap. 3*
 Incipit: «Înțelege că nimenea...»
- f. 49^v: *Pentru cum să cade a goni gândurile. Cap. 4*
 Incipit: «Nu gonește nimine...»
- f. 51: *Pentru cum să cade a cânta. Cap. 5*
 Incipit: «Unii zic puțin...»
- f. 54: *Iar pentru cum să cade a să hrăni. Cap. 6*
 Incipit: «Iară pentru pînțele...»
- f. 56: *Pentru înșălăciune, întru care iaste și pentru alte pricini multe.*
Cap. 7
- f. 56^v: *Cap. 7*
 Incipit: «Vezi dar, că voesc ca să știi...»
- f. 63: *Întrebare: Ce să facem că să închipuiește diavolul... Răspuns: Pentru aceasta trebuiește...*
- f. 64: *Obiceiurile purtării de grijă ale lui Dumnezeu. Toate sînt de la Dumnezeu...*
- f. 65: *Pentru sângură volnicia noastră*
- f. 66: *Al acestuia Sfânt Grigorie, Pentru mâlcomire*
- f. 67: *Iar al acestuia, Pentru mâlcomire*
- f. 68^v: *Pentru mâlcomire. Fără de lucrarea cea cu plângere...*
- f. 69: *Alta*
 Incipit: «A ști să cuvine...»
- f. 69^v: *Alta*
 Incipit: «Vrăjmașul cel mare...»
- f. 70^v: *A sfântului Grigorie Sinaitul, întrebare cătră sfântul Maxim Cavsocalivitul*
 Incipit: «Spune-mi mie, rogu-te...»
- ff. 71-74^v: *Făcutu-s-au ție, sfinte (întrebări și răspunsuri între Grigorie și Maxim)*
- f. 75: *Cătră sfântul Maxim Cavsocalivitul. Semnele darului*
- f. 76: *A preacuviosului Părintelui nostru Simeon Noului Bogoslov. Înainte Cuvântare și arătare a celor pentru luarea<->aminte și pentru rugăciune*
- f. 77: *Stihuri la sfințita rugăciune ale acestuia*

f. 77^v: *Al acestuiași meșteșugire a celor trei chipuri ale sfințitei luări<->aminte și ale rugăciunii*

f. 78: *Pentru întâia luare<->aminte*

f. 79^v: *Pentru a doao luare<->aminte*

f. 81: *Pentru a treia luare<->aminte*

f. 86^v: *Întrebare: și pentru ce cea întâia...*

ff. 90-93: *Cuvânt pentru păzirea inimii plin de folos al lui Nichifor celui din singurătate*

Incipit: «Câți aveți dragoste a dobândi dumnezeiasca arătare de lumină»

Sf.: «Cum că lucrarea lor era neîncetat păzirea inimii ori în pustie fiind, ori împreună cu mulți petrecea...»

ff. 93-95: *Întrebare: Ce iaste luarea<->aminte...? Răspuns: Întru numele Domnului nostru...*

ff. 95-96^v: *Știi că suflarea care răsuflăm văzduhul acesta iaste...*

f. 97^v: *Dimpreună alcătuire a lui Calist, a preasfințitului patriarh al cetății lui Constantin, chip al luării<->aminte a rugăciunii*

Incipit: «Întâi de toate să înceape la trupul celui ce să nevoiește»

ff. 100^v-104: *Ale fericitului Calist preosfințitului patriarh al Țarigradului. Capete pentru sfințita rugăciune*

ff. 105-109: *Capete ale cei dumnezeiești și duhovnicești legi ale preacuviosului Marcu pustnicul*

ff. 109-111: *A<l> Avei Nil pustnicul și preaînțeleptului, Cuvânt pentru rugăciune. Înainte cuvântare*

ff. 111^v-136^v: *Să începe al acestuiași cuvânt pentru rugăciune întru o sută cincizeci și trei de capete coprinzându-să*

ff. 136^v-140^v: *A acestuiași Nil Sinaitul pentru cale opt gânduri*

ff. 141-155: *Înainte cuvântare spre capetele Fericitului Filotei Sinaitul*

ff. 155^v-182: *Ale lui Filotei monahul, igumenul lăcașului Rugului Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu a Sinaei, Capete pentru trezvie și rugăciune*

f. 182: *Sfârșitul Cărții Sfântului Filotei Sinaitul*

ff. 182^v-185^v: *Întrebări și răspunsuri ale Sfinților Părinți*

Incipit: «Întrebare: Cum iaste cu datorie călugărul în chilie șezând?»

Sf.: «Cu nădejde bucurându-ne... neconțință veselie»

f. 186: *Întrebări și răspunsuri din Cartea Sfântului Isaac Sirul dupre întrebare și răspuns: Cuvânt 21*

Incipit: «Cu care legătura să ține...»

Sf.: «Și precum corabie neavând... dintr-însa izvorul apei»

ff. 188-190: *Din cartea Sfântului Dorotei învățătură prin feluri de graiuri în scurt*

f. 190^v: *Cuvânt al Sfântului Varsanufie*

Incipit: «De nu va ajuta omului lucrarea cea din lăuntru cu Dumnezeu...»

Sf.: «Căruia i să cade mărirea, acum și pururea...»

f. 190^v: *Al Sfântului Maxim Mărturisorul*

- Incipit: «Să nu dau auzul tău limbii clevetitorului...»
 Sf.: «Și străin să te afli de vecinica viață»
 f. 191: *A lui Nichita Stit<h>at p<en>t<ru> smerenie*
 Incipit: «Când cineva din pustnicia cea cu durere...»
 Sf.: «Mai jos pre sine are supt toată făptura...»
 f. 191^v: *A<l> lui Nichita Stit<h>at pentru rugăciune. Cap. 52*
 Incipit: «Rugăciune neîncetată pre aceia să o înțelegi a fi...»
 Sf.: «Ci întru învățătura cea gânditoare... să cunoaște de cei ce știu a o cunoaște»
 f. 191^v: *A acestuia Nichita Stit<h>at pentru supunere*
 Incipit: «Bine iaste a muri lumii...»
 Sf.: «Drept aceia și către noi au zis Pavel... eu v-am născut, aseamenea mie să vă faceți»
 f. 192: *Pentru tăierea voilor*
 Incipit: «Începătura vieții cei după Dumnezeu...»
 Sf.: «Iară cu suflitul înviindu-ne prin Duhul întru Hristos»
 ff. 192^v-201^v: *A precuviosului Părintelui nostru Ammon învățatură*
 Incipit: «Caută pre tine cu deadinsul...»
 Sf.: «Ci mai vârtos de vom putea... cu multă smerenie»
 ff. 202-203^v: *Întrebările Sfântului Varsonofie*
 f. 204: *Trimitere a lui Publie Lentul Romanul celui ce odinioară au fost proconsul preaslăvit: Întru carea Ii<su>s H<ristos> min<un>at să ia în scris, adică că cum să zugrăveaște. Pre carea când petrecea el la Ierusalim către Sinatul obștii romanilor cu de amăruntul o au scris precum mărturisește Eutropie- Prosopografia lui H<risto>s*
 ff. 205^v-223^v: *Cuvânt înainte de Cartea Fericitului Nil de la Sorska*
 ff. 224-229: *<Cuvânt> a<l> sfântului Nil*
 Incipit: «Dând dară răspuns cât au fost după putință...»
 Sf.: «Iar mai vârtos uitându-să dintru înălțimea aceia... iar pre alții a-i uci-de de piatra care iaste H<risto>s care sînt și să numesc pruncii Babilonului»
 ff. 229^v-240^v: *Arătare care adeverează pentru cea cuprinzătoare împăr-tășire de bucate și de băutură după sfătuirea Sfinților Părinți carii bine au plăcut lui Dumnezeu.*

Însemnări:

- f. 1: «Calistrat D<u>h<ovnic>»;
- f. 2: «Agafia...»;
- f. 3: «Astăzi, 3 Mai 1907, am dat aceasta carte de Rugăciune povățuitoare părintelui Geronti<e> Sfetagorețul și Duhovnicul Fratele nostru G: In: K:» (însemnare scrisă tremurat cu cerneală violet);
- ff. 104^v-105: «1907, Genari 13, G. (A?) La G:K 197, 1907 am dat cartea să o cetească Monahie Elefteria»;

– f. 240^v: «La anul 1870, am cetit și am scris din Sfânta cartea aceasta, iar nimic nu am lucrat, căci nelucrătoare și trândavă și mult leneșă sînt. Ci mă rog ca cine a mai ceti aicea să să roage D<o>m<nului> pentru a me nevrednicie. T.P., iunie 15» (ulterior a fost adăugat cu violet Păcătoasa»).

Ultimele trei file ale manuscrisului au fost libere, dar Sandu Tudor a adăugat cu cerneală verde: «Tablele de la această de suflet folositoare carte».

Pe a doua filă liberă este scris cu cerneală neagră de o mână nesigură: «Oh, Iisuse preiubite și al meu Stăpân Sfinte, pre toate bine le vrei la pusnici fugiră, ci precum singur ai grăit lui Arsenie zicând: Fugi Arsenie din lume și de a ei multă vorbire». Mai departe, pare să fie completat de același scris, cu creionul: «și iar zicând a doa <fugi> încă și din soboare».

Pe a treia filă se află însemnat cu negru la capete: «Calistrat duhovnic, Stratonichia, monahie și mult păcătoasă». Una din aceste două persoane pare a fi scris pe fila anterioară însemnarea specificată.

Pe coperta a treia a fost lipită o altă filă pe care se află mai multe însemnări:

– «La leat 1907, Mai, în trei zile, a fost dăruită această carte părintelui Gerontie Sfetagorețul Duhovnicul. A fost acest Gerontie ucenic al lui Nifon, Ctitorul Prodomului din Sf<ântul> Munte. El era din partea Iașului de fel. A fost călugăr bun multă vreme în Prodomul rumânesc. Când era de 56 de ani, a umblat prin țară după milostenii, când a câștigat această carte. A ieșit apoi din Prodomu să se schivnicească la Sf<ântul> Gheorg<h>e din Iufta, pe moșia Cotlomoșului, Lavra cea rumânească. A murit la 79 ani și sunt de atunci 7 ani».

– «Astăzi, 9 August, leat 1929 de la H<risto>s, am câștigat drept dar această Sf<ântă> Carte de la Elefterie Ieroschimonahul din Chilia Sf. Ioan Botezătorul de la Colciu Sfântului Munte al Aftonului; eu, dreptcredinciosul Sandu Tudor. Cuprinde această carte 486 fețe» (această însemnare este adăugată de aceeași mână, cu aceeași cerneală, dar mai pregnant).

Summary: The catalog of Romanian manuscripts in the Library of the Holy Synod

The Library of the Holy Synod in Bucharest holds important collections of rare books and manuscripts. The collections of the Library were founded by the Patriarch Justinian Marina († 1977), with the support of the first director of the Library, the renowned classic philologist and reverend Dumitru Fecioru.

The books and manuscripts have been gathered across the time from various libraries of some former theological schools, some suppressed by the law of 1893, others after the establishment of the Communist regime in Romania in 1948: *The Metropolitan Nifon Seminary*, Central Seminary, Theological Institute in Bucharest, also Seminaries in Galați, Buzău and Huși, through acquisitions or donations from important bishops and professors of Theology. Today, the manuscript collection of the Holy Synod Library comprises more than 600 codices.

The efforts of Revd. Dumitru Fecioru focused not only on acquisitions, but also on the scholarly description of this collection. Thus, between 1959 and 1965 he published the descriptions of 164 Romanian manuscripts. These manuscripts are particularly valuable as a result of the efforts to translate into the Romanian language, under the influence of St. Paisius of Neamț (St. Paisius Velichkovsky), classic texts of orthodox spirituality (Philokalic literature).

Since Revd. Dumitru Fecioru managed to catalog only a part of the Romanian manuscripts, we are trying to resume his project, which started almost 60 years ago. The manuscripts described in this short article contain translations into Romanian of the writings belonging to the following saints (the most famous ones): Thalassios of Lebanon, Symeon of Thessalonica, Hesychios of Sinai, Gregory of Sinai, Neilos of Sinai.

The manuscript collection contains codices belonging to Romanian ecclesiastical personalities, mostly hierarchs: Saint Metropolitan Andrei Saguna, metropolitans Calinic Miclescu and Conon Arămescu-Donici (both known bibliophiles), Patriarch Elie Miron Cristea, Melchisedec Ștefănescu, bishop of Roman. Other great bibliophiles were the archbishops Narcis Crețulescu († 1913), historian, whose *ex-libris* we often meet on codices, and Sofronie Vulpescu Craioveanul († 1923), who donated his rich library to *The Metropolitan Nifon* Seminary in Bucharest.

Several philokalic manuscripts also come from the library of hermit and priest Daniil Sandu Tudor, founder and animator of the hesychastic movement of Antim (Anthimos) Monastery in the 50's of the last century. He gathered a number of manuscripts from the Romanian *kellia* in Mount Athos, which he visited in the period of initiation in Orthodox life. Part of the rich library of Revd. Daniel Sandu Tudor entered the collections of the Holy Synod Library in 1966, four years after the death of her owner in the Aiud prison. Some codices kept the note: „Found at the investigation of Sandu Tudor”, which shows that the library had been confiscated by the Securitate, the Secret Police of the Communist regime.

Since Revd. Daniil wrote verses, akathists, prayers and meditations, it is a wonder that many of the manuscripts containing his writings have survived to this day. In 1968, these manuscripts were recovered from the Securitate and handed over to the Holy Synod Library by Revd. Petroniu Tănase.

A valuable lot of manuscripts was bought in 1961, along with the entire library, from the heirs of the Revd. Gheorghe Ciuhandu, who had a passion for the history of Romanian literature in the Bihor area. Of these manuscripts the great collections of funeral sermons written in Transylvania at the end of the 17th century and the beginning of the next, in an authentic Romanian language, are of major importance.

Our investigation revealed new information about some well-known copyists, among them we mention the prolific hieromonk Ioachim Bărbătescu, from Bistrița Monastery, in Vâlcea county. He copied numerous texts and spread them through the monasteries of Wallachia and Oltenia at the end of the 18th century and the beginning of the 19th century. Information has been revealed about some Romanian monks from Mount Athos, quite unknown in intellectual circles. An extremely rare situation is that of the manuscripts multiplied by women copyists or owners, including the abbess of Văratec Monastery in Moldova. Our interest will also be directed to the manuscripts of renowned Theology professors of the 20th century: Revd. V. Gheorghiu, Revd. Niculae M. Popescu (member of the Romanian Academy), Teodor M. Popescu, V. Loichiță, Revd. Mihai Bulacu, Revd. Mircea Chialda, Revd. Ioan G. Coman, Revd. Constantin Galeriu, Revd. Seba-

stian Chilea, Revd. Cicerone Iordăchescu, Iorgu D. Ivan, Revd. Ene. Branîște, Revd. Ilarion Felea, Archimandrite Benedict Ghiuș.

In the description of the manuscripts, we adopted the rules of the Library of the Romanian Academy, which was observed also by Revd. Dumitru Fecioru. The information about the manuscript includes the following: the title (where it was set by us, appears in square brackets), the current figure in the Library of the Holy Synod and the inventory number with the year of entry in the collection, the century or the year of copying, the pagination, the size of the folios in centimeters, inks, support on which the text is written, details about the cover.

The content is shown in chapters, all titles being mentioned. The main chapters are presented with each one's *incipit*, and where we met more important texts, for the help of the scholars, we transcribed the end of the chapter (colophons). We have described also the ornaments that adorn the folios and we gave also graphic details. At the end, the notes are transcribed, one of the most important aspects of our cataloging. The round brackets in the descriptions contain the additions that we considered necessary. The title of the manuscript is in italics.

This study is meant to be a pious gesture of gratitude especially to the Patriarch Justinian Marina, who organized this very library, but also to copyists from the monasteries and churches and to all the staff of this library throughout the years.